

2. Головчиц Л.А. Дошкольная сурдопедагогика: Воспитание и обучение дошкольников с нарушениями слуха: Учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001.
3. Дошкольное воспитание аномальных детей: Кн. для учителя и воспитателя/Л.П. Носкова, Н.Д. Соколова, О.П. Гаврилушкина и др.; Под ред. Л.П. Носковой.- М.: Просвещение, 1993.
4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. — К.: Академвидав, 2006.
5. Чепілко В.І. Дидактичні ігри в роботі з туговухими та глухими дітьми. — К., 1969.

УДК 159. 922. 766 + 376. 064 — 056. 36

Рецензент
Сак Т.В.,
доктор
психологічних
наук, професор

ШЕВЧУК Л.

ПРОБЛЕМА КОМУНІКАТИВНОЇ АКТИВНОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ ДИТИНИ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У даній статі розкрито основний зміст поняття комунікативна активність. Охарактеризовані основні компоненти, складові та підходи дослідження комунікативної активності. Розкриті особливості спілкування, мови та мовлення дітей із затримкою психічного розвитку, що впливають на їхню комунікативну активність та основні завдання

формування комунікативної активності у даній категорії дітей.

Ключові слова: *комунікативна активність, затримка психічного розвитку, мисленнєво-мовленнєва діяльність, розвиток, формування, особистість.*

В данной статье раскрыто основное содержание понятия коммуникативная активность. Охарактеризованы основные компоненты, составляющие и подходы исследования коммуникативной активности. Раскрыты особенности общения, языка и речи детей с задержкой психического развития, влияющие на их коммуникативную активность и основные задачи формирования коммуникативной активности в данной категории детей.

Ключевые слова: *коммуникативная активность, задержка психического развития, мыслительно-речевая деятельность, развитие, формирование, личность.*

This paper revealed the essence of the concept of communicative activity. Sophisticated its basic components, parts and approaches the study of communicative activity. Disclosed features of communication, language and speech of children with mental retardation, affecting their communicative activity and the main task of the communicative activity of this category of children.

Keywords: *communicative activity, delayed mental development, mental-speech activity, the development and shaping of personality.*

Оновлення системи освіти спеціальної школи піднімає проблему, пов'язану з розвитком комунікативної активності учнів зі зниженим рівнем інтелектуального розвитку, в тому числі у дітей із затримкою психічного розвитку.

Розв'язання психолого-педагогічних завдань пов'язаних з означеною проблемою, перш за все передбачає: розвиток

комунікативного потенціалу, комунікативної установки, комунікативних якостей, що характеризують особистість у процесі взаємодії.

Загально відомо, що комунікація є тим засобом, за допомогою якого особистість реалізує себе як суб'єкт спілкування та діяльності (навчально-пізнавальної, професійної, науково-дослідної та ін.); отримує необхідну навчальну, виховну, наукову, професійну інформацію; встановлює міжособистісні та ділові відносини. У зв'язку з цим особливого значення набуває така якість особистості, як комунікативна активність. Визначаючи той факт, щокомунікативна активність є якістю, яка характеризує соціальну сутність людини, і, зважаючи на її значущість для дітей із вадами психофізичного розвитку як суб'єкта навчально-виховного процесу, ми приходим до думки про необхідність формування та розвитку даного феномену у молодших школярів із затримкою психічного розвитку.

Феномен комунікативна активність, як теоретичне поняття в психології сформульовано недосить чітко. Тим не менше, існують теорії які дають уявлення про даний термін, оскільки вони розкривають окремі питання цього виду активності.

Традиційно у психолого-педагогічній літературі поняття "комунікативна активність" ототожнюється з поняттям "мовна активність". В численних дослідженнях, спрямованих на вивчення окресленої проблеми, вчені визначають

комунікативну активність як форму самореалізації особистості в спілкуванні (О.О.Леонтьєв, Є.Ф.Рибалко, Ю.А.Сорокін, Є.Ф.Тарасов та ін.). Такої ж думки притримуються й інші науковці, які підкреслюють значущість проблеми комунікативної активності в процесі спілкування (І.А.Ільясов, С.О.Васюра, А.М.Богуш, А.А.Брудний, та ін.).

В численних психолого-педагогічних дослідженнях проблема комунікативної активності розглядається через її компоненти: потреба у спілкуванні як мотиваційна основа (комунікативні установки, мотиви спілкування), комунікативні якості, що характеризують особистість у процесі спілкування (знання, вміння, навички, комунікативні властивості), стиль спілкування як прийоми та методи реалізації комунікативної активності (А.А.Брудний, В.Н.Панферов, С.Л.Рубінштейн, О.П.Аматьєва, І.А.Зимняя, та ін.). Як зазначають автори, дані складові перебувають у взаємодії, визначають та взаємодоповнюють один одного.

У вітчизняній психології значний внесок до вивчення проблеми комунікативної активності вніс Б.Ф.Ломов, який розглядав спілкування як особливий вид людської активності, як систему суб'єкт-суб'єктних відносин. Вчений визначає функції спілкування, які розглядаються як складові комунікативної активності: інформаційно-комунікативну; регуляційно-комунікативну; афективно-комунікативну.

За автором, *інформаційно-комунікативна* складова - охоплює процеси формування, передання та прийому

інформації; *регуляційно-комунікативна* складова - полягає в регуляції поведінки; *афективно-комунікативна* складова - характеризує емоційну сферу людини.

Таким чином, із зазначеного видно, що проблема комунікативної активності більшістю дослідників вивчається в процесі спілкування, адже саме в спілкуванні головним чином відбувається розвиток комунікативної активності особистості.

Продовжуючи розгляд даного питання неможна оминати роботи представників російської психологічної школи (В.І.Шмикова, С.О.Васюра, Д.С.Коренієнка) в яких комунікативна активність розглядається як складне багатоконпонентне психологічне утворення, як міра взаємодії суб'єкта спілкування з оточуючими людьми, що виходить з його власної ініціативи.

У 1998 році С.О.Васюра досліджує комунікативну активність в структурі інтегральної індивідуальності. Дослідниця стверджує, що комунікативна активність є складною інтегральною характеристикою суб'єкта і має різні прояви. Вчена доводить, що перспективним напрямком у вивченні комунікативної активності є системний підхід, який передбачає погляд на людину-носія активності, як на цілісну систему, а також як на частину системи "людина-середовище". При цьому конкретні прояви активності досліджуються у зв'язку зі структурою і принципом організації, тих системних утворень, властивістю яких вони є.

Подібні погляди простежуються і в дослідженнях Т.О.Карбушевої. Дослідниця доводить, що комунікативна активність являє собою інтегративну характеристику, яка може бути розглянута як властивість особистості, що виражає ступінь розвитку потреби у спілкуванні та як характеристика діяльності, яка проявляється в спрямованості на усунення розбіжностей у відносинах та управління розвитком відносин між суб'єктами спілкування та діяльності, де кожен суб'єкт є носієм активності і припускає її в інших. Сутнісною характеристикою комунікативної активності є спрямованість на іншого учасника як партнера по спільних діях, готовність стати на позицію іншої людини і оцінювати свої дії з його позиції.

Отже, згідно наукових досліджень представників російської психологічної школи комунікативна активність виступає як багаторівнева складна категорія, як міра взаємодії суб'єкта по спілкування та діяльності.

У вітчизняних дослідженнях ряд авторів (А.І.Льїна, Л.З.Волков, Л.В.Жемчугова, В.М.Куніцина, А.І.Крупнов, А.А.Бодальов та ін.) дану проблему висвітлювали з позиції індивідуально-психологічних властивостей, які впливають на комунікативну активність людини. Згідно експериментальних даних науковців випливає, що комунікативні якості, які характеризують особистість у процесі взаємодії, адекватні ситуації та особистісним стилям спілкування і виступають як прийоми та методи реалізації комунікативної активності.

Деякі аспекти проблеми комунікативної активності розглядалися в дослідженнях В.Л.Хайкіна, В.С.Мерліна, Р.О.Максімова, В.В.Рижова та ін. Автори зазначають, що індивідуальні властивості людини (властивості нервової системи, психодинамічні властивості, особистісні якості, соціально-психологічні властивості) визначають її комунікативну активність.

Таким чином, індивідуально-психологічні властивості, згідно експериментальних даних науковців, визначають її власну комунікативну активність (І.А.Ільєсов, В.С.Мерлін, Б.Ф. Ломов).

У галузі спеціальної психології та корекційної педагогіки різнобічно представлена проблема психолого-педагогічних особливостей комунікативної активності у дітей зі зниженим рівнем інтелектуального розвитку, зокрема у дітей із затримкою психічного розвитку (Н.Ю.Борякова, Є.Ф.Соботович, Є.В.Мальцева, Г.Г.Голубєва, Р.Д.Тригер, Н.А.Ципіна, А.А.Колупасєва та ін.). Дослідники вказують на низку труднощів, які впливають на розвиток пізнавальної та мовленнєвої діяльності та негативно позначаються на процесі спілкування дітей із ЗПР, не сприяють в достатній мірі розвитку їхньої комунікативної активності: пізні виникнення дитячого словотворення; слабка мовленнєва активність, бідність словника; недосить сформована граматична будова мови, поширеність аграматизмів, порушення звуковимови, дефекти мовленнєвого апарату, складність в побудові речень

(Н.Ю.Борякова, Є.С.Слепович, Р.Д.Тригер, С.Г.Шевченко, Г.І.Жаренкова, Є.В.Мальцева, Г.Н.Рахманова, Є.Ф.Соботович, та ін.). Дітям даної категорії, на відміні від дітей із нормою, частіше за все притаманна недостатність фонетико-фонематичного сприймання, значне зниження слухової пам'яті (Є.В.Мальцева, Р.Д.Тригер), що в свою чергу негативно позначається на формуванні комунікативної активності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, засвідчив, що до теперішнього часу проведено ряд досліджень, в тій чи іншій мірі присвячених особливостям спілкування дітей із затримкою психічного розвитку (О.В.Алмазова, І.П.Бучкіна, Є.Є.Дмитрієва, Л. А.В.Попович, Т.З.Стерніна, Р.Д.Тригер, С.М.Чаплинська та ін.). В основному автори акцентують увагу на вивченні особливостей вищих психічних функцій, що беруть участь у забезпеченні процесу спілкування; структурі міжособистісних відносин дітей; соціальної перцепції; особливостях мови як засобу спілкування. Однак, проблема комунікативної активності досліджена недостатньо, немає спеціальних досліджень, які вивчають структуру, зміст, критерії та показники сформованості комунікативної активності у дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку, недостатньо вивченими залишаються теоретичні засади та практичні способи вдосконалення даного феномену як найважливішого оперативного компоненту процесу спілкування.

Такі висновки спонукають до визначення шляхів психологічних особливостей комунікативної активності у молодших школярів із ЗПР, які передбачатимуть розв'язання наступних завдань: узагальнити теоретичні дані з проблеми формування комунікативної активності у молодших школярів із ЗПР; виявити психолого-педагогічні особливості комунікативної активності у молодших школярів із ЗПР; визначити рівні сформованості комунікативної активності молодших школярів із ЗПР; визначити та обґрунтувати психолого-педагогічні умови формування комунікативної активності молодших школярів із ЗПР; розробити і експериментально перевірити ефективність технології поетапного формування комунікативної активності у молодших школярів із ЗПР.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Личностный аспект проблемы общения // Проблемы общения в психологии / Под ред. Б.Ф. Ломова. — М.: Наука, 1981.
2. Бодалев А.А. Личность и общение. Избранные труды. — М., 1983.
3. Васюра С.А. Коммуникативная активность в структуре интегральной индивидуальности (На материале исслед. школьников подросткового возраста): Дис. ... канд. психол. наук - Пермь, 1998 - 173 с.
4. Корниенко Д.С. Коммуникативная активность в структуре интегральной индивидуальности: генетический и онтогенетический аспекты: Автореф.дис. ... канд.психол. наук. — Пермь, 2003.

5. Степина О.С. Педагогическая технология формирования коммуникативных умений младших школьников с задержкой психического развития на основе учебного взаимодействия. Автореф. дис. ... канд.пед. наук – Екатеринбург, 2009.
6. Тригер Р.Д. Психологические особенности социализации детей с задержкой психического развития. — СПб.: Питер, 2008. —192 с.